

**ԵՐԱՋԻ ՀՈԳԵԲԱՆԱԿԱՆ ԳՈՐԾԱՌՈՒՑԹՆԵՐԸ
ԳԵՂԱՐՎԵՍՏԱԿԱՆ ԱՐՁԱԿՈՒՄ**

Բանալի բառեր. Երագ, գործառույթ, կերպար, խորհրդանիշ, Հիսուս, կանխագուշակում, դիպաշար, հոգի, Ն. Կազանձակիս, Է. Բերքես, Պ. Լագերկվիստ, Ժ. Սարամագո:

Ключевые слова: сон, функция, литературный образ, символ, Иисус, предвидение, сюжет, душа, Н. Казандзакис, Э. Берджес, П. Лагерквист, Ж. Сaramаго.

Key words. dream, function, character, symbol, Jesus, prediction, plot, N. Kazandsakis, A. Burgess, P. Lagerquist, J. Saramago.

Հայտնի է, որ գրական ցանկացած ստեղծագործության առաջնահերթ խնդիրը գեղեցիկի արարումն է, իսկ այն, անտարակույս, անթեղված է մարդկային հոգում: Վերջինս էլ իրեն բնորոշ առեղծվածներն արտահայտող միջոցների շարքում կիրառում է երազները, որոնք, որպես կանոն, լի են խորհրդանիշներով: Երագը դեպի հոգու գաղտնարանն ուղեկցող դուռ է՝ իրավացիորեն նկատել է Ժամանակի ականավոր հոգեբաններից մեկը՝ շվեյցարացի Կարլ Գուստավ Յունզը (1875-1961), իսկ այդ դռան բանալին ինչ-որ առումով գտնվում է գրական երկի հեղինակի ձեռքում:

Այս թեմային անդրադառնալիս, սակայն, անհնար է զանց առնել ավստրիացի հոգեբան, նյարդաբան և հոգեվերլուծության հիմնադիր Զիգմունդ Ֆրոյդի (1856-1939) տեսությունը, համաձայն որի՝ երազները թաքնված մտքերի արտահայտությունն են, որոնց միջոցով գաղափարները կյանք են առնում, և որոնք անգամ տրամաբանորեն միաձուլում են Ժամանակն ու տարածությունը: Ուրիշ խոսքով՝ հանրաճանաչ գիտնականը երազներն ընկալում է որպես մանկությունից սկիզբ առնող պատճառահետևանքային կապ: Վերոհիշյալ գաղափարն առավել ամբողջանում ու յուրովի բացատրություն է ստանում ֆրանսիացի բանաստեղծ, սյուրռեալիստական շարժման հիմնադիրներից մեկի՝ Անդրե Բրետոնի (1896-1966) Սյուրռեալիզմի մանիֆեստը՝ աշխատության մեջ, ուր հեղինակն առաջ է քաշում միտքն իբրև երագի արդյունք լինելու գաղափարը: Ըստ Բրետոնի՝ երագը կյանքի իրական թույլենների ամբողջացումն է, որը կրում է ներքին կանոնակարգման որոշակի հետքեր:

երազնների պահին գիտակցությունը չի անդրադառնում տեսածի հնարավոր լինելուն: Հետևաբար այս ամենի որոշակի սինթեզն էլ նպաստում է գրական կերպարի արարմանը, քանի որ, ինչպես նշում է ավստրիացի երգահան Ֆրանց Շուբերտը (1797-1828), «երազը զգայական աշխարհից հոգու ազատագրումն է»: Ուստի այն գրական կերպարի կերտման յուրահատուկ եղանակ է, որն օգնում է հեղինակին ստեղծելու կառուցվածքային առանձնահատուկ մոդել: Իբրև այդպիսին՝ երազը բնութագրվում է ծայրահեղ համառոտությամբ, որը հնարավորություն է ընձեռում դեպքերի նվազ նկարագրությամբ արտահայտելու առավելագույն լայն գաղափարներ, ինչպես նաև խորհրդանիշների գործածությամբ ընթերցողին տալիս է սեփական կանխատեսումներ անելու բացառիկ հնարավորություն:

Գեղարվեստական ստեղծագործության մեջ երազներն աչքի են ընկնում իրենց բազմաշերտությամբ, բացահայտ և գաղտնի ուղերձներով, որտեղ վերջինիս դերն ամենամեծն ու նշանակալիցն է: Երազներին բնորոշ գրական գործառույթներից ամենաուշագրավը թերևս կանխատեսելու կամ գուշակելու գործողությունն է, որն իր հերթին բաժանվում է երկու ներքին ենթաշերտերի՝ ա) երբ երազները պարզապես կատարում են ապագան կռահելու գործառույթն ու, իբրև այդպիսին, կիրառում են խորհրդանշային պատումը, բ) երբ երազները սերտորեն առնչվում են գեղարվեստական երկի բուն դիպաշարին ու հետամուտ են՝ ստեղծելու սպասման նպատակը: Այս ամենի հետ մեկտեղ երազները կերտում են նաև գեղարվեստական կերպարի բարոյական նկարագիրը, որը կարող է ուսանելի լինել ընթերցողի համար: Առաջնայինը, հարկավ, ապագան կանխատեսելու գործառույթն է, որը հիմնականում առնչվում է սպասումի զգացմանը, կարող է ունենալ դավանաբանական բնույթ ու ներկայացնել իրադարձությունների որոշակի միավորված հաջորդականություն և կազմել գրական ստեղծագործության բովանդակային էությունը: Այսպիսով, համաձայն իրենց կատարած գործառույթի և արտահայտած իմաստի, կարող ենք երազները դասակարգել որոշակի ենթաշերտերի:

Երազ-բովանդակություն (դիպաշար) փոխհարաբերության ժամանակ հեղինակը երազն օգտագործում է որպես վիպական գործողությունների հենակետ և գլխավոր հերոսի հաջորդական երազների միջոցով կերտում է գեղագիտական ընկալման հստակ պատկերը: Այսպես, օրինակ, հույն վիպասան Նիկոս Կազանձակիսի (1883-1957) «Հիսուսի վերջին գայթակղությունը» վեպի սկզբում գլխավոր գործող անձը տեսնում է խորհրդանշական երազ. ոչ թե քարից, այլ տձև հսկաների խառնամբոխից ստեղծված մի սար, որ մերթ հավում էր, մերթ կրկին վերստանում նախկին տեսքը: Ամբոխը կրնկակոխ հետևում էր սարն ի վեր բոկոտն մագլցող երիտասարդին: Ապա հսկաների այս զազրելի խառնամբոխից

առանձնանում է մի շիկամորուս տղամարդ, որի կրկնվող բացականչությունները վերաբերում էին Իսրայելի հետագա ճակատագրին: Այս տեսիլքը հանկարծ ընդհատվում է Հորդանան գետի, Հովհաննես Մկրտչի ու Ավետյաց երկրի պատկերով, որն անասելի ուրախություն է պատճառում երիտասարդին: Սակայն պատրանքներից հյուսված սրբազան հողն անհետանում է, և երիտասարդի աչքի առջև հառնում է այս անգամ բազմագլուխ մի ամբոխ, որը ձեռքին ուներ փշեպսակ ու կտտանքի գործիքներ: Նրա առաջնորդ շիկամորուսը հորդորում է ամբոխին բռնել մշուշապատ Նազարեթում բնակվող Իսրայելի փրկչին: Հատկանշական է, որ այդ հալածական նահատակին, որին հետապնդում էր ամբոխը, ճանաչում էր միայն շիկամորուս առաջնորդը, որն էլ խոստանում է համբույրով առանձնացնել նրան մնացյալներից: Քնած երիտասարդը ամբոխի կողմից հալածական փախստականի մեջ սարսափով ճանաչում է իրեն: Ինչպես տեսնում ենք, հենց վեպի սկզբում երազային հնարքի միջոցով հեղինակն ընթերցողին հասկացնում է, որ համեստ հյուսնը, որը խաչեր էր պատրաստում ապստամբ զելոտներին խաչելու համար և այդպիսով արժանանում էր Իսրայելի ժողովրդի նգովքին ու քամահրանքին, հենց Հիսուսն է, որը կոչված է փրկելու համայն մարդկությանը: Իսկ շիկամորուսը, որը պատկերվում է որպես հայրենասեր և Իսրայելի ճակատագրով խորապես անահանգստացած առաջնորդ, հենց Հուդան է, որին էլ կանխորոշված է կերտել Հիսուսի հետագա ճակատագիրը: Այսպիսով, Աստծո Որդու առաքելության մասին հույն վիպագիրը պատմում է երկարաշունչ, խորհրդանշանալի լի ու ոլորապտույտ նման երազով, մինչդեռ անգլիացի գրող Էնթոնի Բերջեսի (1917-1993) «Մարդը Նազարեթից» վեպում հեղինակը ներկայացնում է Փրկչի երազի համառոտ նկարագիրը. անապատում դեգերելիս Հիսուսը երազում լսում է սոսկ մի նախադասություն. «Գտի՛ր մեկ այլ թագավորություն»¹:

Երազ-կանխագուշակում զուգակշռում երազները սովորաբար մշուշապատ են, լի ենթիմաստով ու անմեկնելի հուշումներով: Այսպես, վերոհիշյալ «Հիսուսի վերջին գալթակողությունը» վեպում գլխավոր հերոսի մայրը՝ Մարիամը, տեսնում է երազներ, որոնք վերջինիս հասկացնում են որդու բացառիկ լինելու հանգամանքը: Հատկանշական է, որ զավակի ծնվելու գիշերը նա տեսնում է մի խումբ հրեշտակների, որոնք մտնում են համեստ խրճիթն ու նախապատրաստում երեխայի լույս աշխարհ գալը: Ապա հայտնվում է մի ուրիշ հրեշտակ՝ ձեռքին առկայծող աստղ, որը լուսավորում էր երկիրը, իսկ այդ լույսը մարում էր հենց Մարիամի ոտքերի

¹ Берджесс Энтони, “Человек из Назарета”, М., 2000, ст. 101.

մոտ: Ինչպես տեսնում ենք, վիպասանը վարպետորեն ընթերցողին է ներկայացնում մարդկության ապագա Փրկչին՝ լույս, որը պետք է ցրեր երկրային խավարը, իսկ այն, անշուշտ, սկիզբ էր առել սեփական մոր երակներում: Մարիամի երազի շարունակությունն առավել քան պերճախոս է. այդ լույսը ճառագում է դեպի երկինք, ուր հայտնվում են արքայական պատմունքներով զարդարված սպիտակամաշկ, սևամորթ ու դեղնամաշկ երեք ձիավորներ: Նրանք հերթագայությամբ ծնրադրում են Մարիամի առջև ու համապատասխանաբար տալիս իրենց ընծաները՝ թագ, թանկարժեք քարեր և սիրամարգի փետուր: Իսկ նորածինը նայում է նրանց, ժպտում, բայց ընծաներին ձեռք չի տալիս: Ասել է թե՛ ապագա երկնային թագավորի համար ունեցվածքը ոչինչ է, քանի որ նա հետամուտ է մարդկային հոգիների փրկությանը, որն էլ և իրական հարստությունն է: Ապա ինչ-որ տեղից հայտնվում է գառան մորթիների մեջ փաթաթված մի հովիվ՝ ձեռքին կավե ամանով լի կաթ: Նորածինը հովվին տեսնելուն պես սկսում է պարել մոր գրկում, երեսը թաղում է կաթով լի թասի մեջ ու ազահորեն խմում այն: Նկատելի է, որ հեղինակի մտահղացումը հասնում է իր վերջնակետին. նորածին Փրկչին հոգեհարազատ են ժողովուրդն ու վերջինիս համեստ ապրելակերպը:

Ապագա Փրկչին ի վերուստ վերապահված առաքելության մասին վկայում է նաև հենց Հիսուսի երազը: Ահա թե ինչպես է հույն գրողը պատկերում այդ դրվագը. «Պատանին քնոդ թռչունի նման գլուխը հպեց կրծքին, փակեց աչքերը, ու քունը վայրկենապես պատեց նրան: Եվ նրան անմիջապես թվաց, թե ծոցից մի խնձոր հանեց, կիսեց, միջից հանեց սերմերն ու ցանեց իր առջև՝ հողի վրա: Եվ երբ նա ցանեց, սերմը մտավ հողի մեջ, ծլարձակեց, դարձավ ծառ, ճյուղավորվեց ու տերևակալեց, ծաղկեց, պտղակալեց և ալ կարմիր խնձորների ահռելի բերք տվեց»²: Ինքնին հասկանալի է, որ խնձորի սերմերը հիսուսյան քարոզներն են, որոնք, ընկնելով պարարտ հողի վրա, ծլարձակել են ու մարդկության համար դարձել երկրային բարեպաշտ կյանքի ուղեցույցներ:

Ասվածի հաստատումն է մեկ այլ երազի պատկերումը, որն այս անգամ տեսնում է Հիսուսի աշակերտներից Պետրոսը, որ հետագայում պետք է դառնար իր Ուսուցչի արժանի հետևորդը. «Ուսուցի՛չ»- ասաց Պետրոսը: Մինչ աքաղաղը կկանչեր, ես երազ տեսա: Դու վերցրիր փայտի երկու խաչաձևված կտոր, որը քո ձեռքում դարձավ քնար և աղեղ, նվագեցիր ու երգեցիր, և քեզ մոտ հավաքվեցին զազաններ աշխարհի բոլոր ծայրերից

² Казандзакис Никос, “Последнее искушение Христа”, изд, Азбука-Аттикус, 2012, ст. 131.

ու սկսեցին ականջ դնել³: Ավելորդ է նշել, որ հոգին առինքնող խոսքերը, որոնք հնչել են Փրկչի շուրթերից, գերել են բազում սրտեր՝ անկախ մաշկի գույնից ու հոգեկան կերտվածքից, և հանդարտեցրել մարդկային գազանաբարո կրքերը: Սակայն բավական ուշաբժան է Հուդայի երազի մեկնությունը, որը նշյալ վեպում պատկերվում է հետևյալ կերպ. «Քունն ականթարթորեն պատեց Հուդային, և նրան թվաց, թե լսում է Մկրտչի ձայնը, որն արտաբերում էր առանձին, միմյանց հետ առնչություն չունեցող բառեր»⁴ Կրակ: Սողոմ և Գոմոր: Մորթի ր⁵: Բայց այս բառերը սոսկ առաջին հայացքից են թվում չկապակցված, խառնիխուռն բացականչություններ, մինչդեռ իրականում վիպասանը հղում է յուրատեսակ ուղերձ. ապականված կյանքն արժանի է պատժի, Աստծո պարսավանքի և տանում է դեպի կործանում: Ուշագրավ է, սակայն, որ այս՝ ինչ-որ առումով մարգարեական երազը տեսնում է Հուդան, որն այստեղ ևս դավաճանի մարմնավորումն է, բայց արդեն այլ նրբերանգով. Հիսուսն ինքն է ընտրում նրան որպես մատնիչ, հորդորում գնալ քահանայապետի մոտ և հայտնել իրենց գտնվելու վայրի մասին:

Առանձնակի հետաքրքրություն է ներկայացնում երազների մեկ այլ տեսակ, որն ընդունված է անվանել **հոգեբանական երազ**: Այն բնութագրում է գրական կերպարի հոգեվիճակն ու վերածվում հոգին մաքրագործող գեղագիտական հնարքի: Նման դասակարգմանը պատկանող երազներում բացահայտվում են գրական կերպարի ենթագիտակցության շերտերը, որոնք ի հայտ են բերում արտաքին աշխարհից թաքցված նրա հույզերը: Ասվածի ապացույցը կարելի է գտնել շվեդ գրող, Նոբելյան մրցանակի դափնեկիր Պեր Լագերկվիստի (1891-1974) «Բարաբբա» խորագրով վեպում: Ստեղծագործության գլխավոր հերոսը ականա կյանքի հատակում հայտնված, մաղձոտված հոգով մի ավագակ է, որին խորթ է մարդկային որևէ զգացում: Սակայն երազի դրվագի կերտումով վիպասանը ընթերցողին հուշում է այս ավագակի բուն էության գաղտնիքը: Բարաբբան երազում տեսնում է մի ստրուկի, որի հետ նա գամված էր միննույն շղթայով, ու այդ ստրուկը աղոթում էր: Բարաբբան չի տեսնում նրան, բայց լսում է ձայնը, որը նրան ծանոթ էր, և ավագակի հարցին՝ թե ում համար ես աղոթում, հետևում է պատասխանը. «Քեզ համար եմ աղոթում»⁵: Այդ աղոթողը հայագի ստրուկ Սահակն էր, որը խաչ էր բարձրացել հանուն իր հավատի,

³ Նույն տեղում, էջ 280:

⁴ Նույն տեղում, էջ 167:

⁵ **Լագերկվիստ Պ.**, «Թզուկը. վեպ, վիպակներ, պատմվածքներ», «Խորհրդային գրող» հրատ., 1990, էջ 357:

բայց երազում շարունակում էր մնալ Բարաբբայի միակ ընկերը: Երազում հնչող ցածրաձայն աղոթքի ազդեցությունից Բարաբբայի աչքերն արտասուքով են լցվում, բայց արթնանալիս նա տեսնում է, որ կողքին ոչ ոք չկա: Այս դրվագը վիպասանն ավարտում է հետևյալ համապարփակ նախադասությամբ. «Ամբողջ աշխարհում Բարաբբան մենակ էր»⁶: Այսպիսով, շրջապատի համար հավերժական խնջույքներով ապրող ավագակն իրականում անհատ է, որի հոգում անթեղված է անասելի միայնություն. հենց այդ զգացումն էլ նրան դարձրել էր դեգերող ու անապաստան, անզամ վայրագ, բայց միաժամանակ ընդունակ՝ չգիտակցված սիրով սիրելու իր բախտակիցներին:

Երազներն իրենց էությամբ նման են առասպելների ու հեքիաթների, որովհետև երևակայության արդյունք են և, իբրև այդպիսին, ունեն որոշակի ուշագրավ առանձնահատկություն. երազ տեսնողը կարող է մասնակցել սեփական երազին, անզամ փորձել որոշակի ուղղումներ մտցնել արդեն տեղի ունեցած կամ ակնկալվող իրադարձությունների մեջ: Բացի այդ՝ գրական երկերում կերտված երազները կարող են ունենալ կրկնվող բնույթ, որպեսզի սաստկացնեն տվյալ ստեղծագործության մեջ առկա ծածկագրված գաղափարը: Այսպես, օրինակ, համաձայն հայտնի գրականագետ Յուրի Լոտմանի (1922-1993)՝ երազը նշան է, քանի որ անհատը գիտակցում է, որ երազ է տեսնում, սակայն չի ընկալում տեսածի նշանակությունը: Ավելին, Լոտմանը երազը համարում է սեմիոտիկ հայելի, ուր յուրաքանչյուրը տեսնում է սեփական լեզվի արտացոլումը, իսկ երազների կրկնությունն իր հերթին ընդգծում է վերջինիս շեշտադրված կարևորությունը, առավել ևս, եթե այն կիրառվում է որպես իրականության դրսևորում:

Այս առումով հիշարժան է պորտուգալացի գրող, Նոբելյան մրցանակակիր Ժոզե Մարամազոյի (1922-2010) «Ավետարան ըստ Հիսուսի» վեպը ուր Հիսուսին ու նրա հորը՝ Հովսեփին, պարբերաբար այցելում է միննույն երազը: Սկզբում այդ երազը տեսնում է Հովսեփը. տարիներ շարունակ նա իրեն տեսնում է սպառազինված, ինչ-որ տեղ շտապելիս և հոռմական զինվորի տված հարցին, թե ուր է աճապարում հյուսնը, ստսկումով լսում է սեփական պատասխանը. «Բերդեհեմ՝ սպանելու սեփական որդուն»⁷: Ուշագրավ է , որ այս երազը հետապնդում է նրան մինչև մահ: Ըստ հեղինակի՝ այս երազը խորհրդանշում է այն փաստը, որ երբ Հովսեփը լսում է հոռմեացի զինվորների գրույցը նորածին մանուկներին այդ զիշեր սպանելու Հերովդեսի հրամանի մասին ու շտապում փրկել

⁶ Նույն տեղում:

⁷ Саpамaгo Ж., «Евангелие от Иисуса», 2007. Изд. Эксмо, ст. 88.

սեփական զավակին, ակամա դառնում է մյուս երեխաների մահվան պատասխանատուն. ծնողներին չնախագուշացնելով վերահաս վտանգի մասին՝ նա թույլ է տալիս մահացու մեղք, որը և հալածում է նրան, տանջում խիղճն ու հասցնում տրամաբանական ավարտին. Հովսեփն այդ երազից ազատվում է միայն խաչի վրա մահ գտնելով: Բայց պորտոգալացի վիպասանն ավելի հեռուն է գնում և զարմանալի հմտությամբ շարունակում է այդ երազի թեման ու այն ժառանգաբար փոխանցում որդուն. Հիսուսը պատմում է Մարիամին, թե ինչպես օրեր շարունակ նրան հետապնդում է միևնույն երազը, երբ ինքը ի թիվս այլ մանկանց ինչ-որ անծանոթ քաղաքում պառկած է գետնին ու լաց է լինում, քանի որ զգում ու տեսնում է զինվորների մոտենալը, որն անխուսափելի մահ էր նշանակում: Բայց ամենից սարսափելին զինվորների մեջ սեփական հորը տեսնելն էր, որը շտապում էր սպանելու սեփական զավակին: Այսինքն՝ հոր մեղքը ենթագիտակցորեն փոխանցվել էր որդուն. անմեղ մանուկները զոհվել էին, որպեսզի ապրեր միայն մեկը: Բայց Հիսուսի երազն այդքանով չի ավարտվում. նա տեսնում է իրեն իբրև հասուն երիտասարդ, բայց պարփակված դատապարտված մանկան մարմնում, որից անջատվելու նրա ջանքերն անհաջողությամբ են պսակվում: Հեղինակի մտահղացած մարգարեկան այս երազը հուշում էր Հիսուսին սեփական ճակատագրի անդառնալիության մասին. նրա պատճառով անմեղ մանուկներ էին զոհվել, որպեսզի ինքն էլ հետագայում արժանանար նույն ճակատագրին՝ փրկելով բազում անմեղ հոգիներ:

Այսպիսով, գեղարվեստական վերոհիշյալ երկերի քննությունը ցույց է տալիս, որ երազը չի կարող համարվել սոսկ ֆիզիոլոգիական վիճակ, ուր մենք հայտնվում ենք ամեն գիշեր. այն նաև գեղարվեստական արտահայտչամիջոց է, որը բացահայտում է կերպարի բնավորությունը, թաքուն խոհերը, հոգեկան աշխարհը, նվիրական զգացմունքներն ու ցանկությունները:

Հ. Շարության

Երազի հոգեբանական գործառնությունները գեղարվեստական արձակում

Ամփոփում

Հոդվածը նվիրված է գեղարվեստական արձակում դրսևորվող երազի հոգեբանական գործառնություններին: Ներկայացված է հայտնի հոգեբանների՝ Կ. Յունգի, Զ. Ֆրոյդի՝ երազների վերաբերյալ տեսությունների, ինչպես նաև Ա. Բրետտնի ՝ Սյուրռեալիզմի մանիֆեստը՝ աշխատության համառոտ նկարագիրը: Հիմք ընդունելով երազների վերաբերյալ նշյալ տեսությունները, ինչպես նաև ընդունված դասակարգումները՝ քննության են առնվել եվրոպացի գրողների (Ն. Կազանձակիս, Է. Բերջես, Պ. Լագերկ-

վիստ, Ժ. Սարամազո) այն երկերը, ուր կենտրոնական տեղ են գրավում երազները: Մի կողմից շեշտադրվում է դրանց սուկ ֆիզիոլոգիական երևույթ լինելու հանգամանքը, մյուս կողմից՝ ընդգծվում կերպարի ներաշխարհի բացահայտման գործառույթը:

А. Шарурян

Психологические функции сна в художественной прозе

Резюме

Статья посвящена анализу психологических функций сна, проявляемых в художественной прозе. Представлены теории известных психологов К. Юнга, З. Фрейда, а также краткое описание труда А. Бретона «Манифест сюрреализма». Основываясь на указанные теории относительно снов и на принятые классификации, проанализированы те произведения европейских писателей (Н. Казандзакиса, Э. Берджеса, П. Лагерквиста, Ж. Сарамого), в которых центральное место отведено снам. С одной стороны, акцентируется сугубо физиологическая суть этого явления, с другой – подчеркивается функция выявления внутреннего мира образа.

Н. Sharuryan

Psychological functions of dreams in literary prose

Summary

The article is devoted to the psychological functions of dream expressed in literary fiction. It presents the theories about dreams by famous psychologists C. Jung and S. Freud, as well as, the brief description of ‘Surrealist Manifesto’ by A. Breton. Taking into consideration the above mentioned theories on dreams, as well as, the adopted classifications of dreams we have examined those works of the European writers (N. Kazandsakis, A. Burgess, P. Lagerquist, J. Saramago) where dreams are the central part of them. On one hand this article emphasizes the notion that dreams are physiological phenomena while on the other hand it underlines the function of dreams in revealing the inner world of the literary character.